

Biežāk uzdotie jautājumi par Eiropas Padomes Stambulas konvenciju

Kas ir Stambulas konvencija?

Stambulas konvencijas pilns nosaukums ir Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē novēršanu un apkarošanu. Konvenciju pieņēma 2011.gadā, un patlaban tai ir pievienojušās gandrīz visas Eiropas Savienības (ES) valstis, izņemot Latviju, Čehiju un Bulgāriju.

Konvencijas būtība ir nepieļaut vardarbību ģimenē un vardarbību pret sievietēm nekādā formā un veicināt radikālas pārmaiņas, lai risinātu šo nopietno cilvēktiesību pārkāpumu. Stambulas konvencijā atzīts, ka no vardarbības ģimenē cieš ne tikai sievietes, bet arī bērni un vīrieši. Tātad konvencija attiecas uz jebkuru sabiedrības pārstāvi.

Kādi ir Stambulas konvencijas mērķi?

Konvencijas mērķi ir

- mazināt visas pret sievietēm un meitenēm vērstas diskriminācijas formas un veicināt sieviešu un vīriešu līdztiesību;
- aizsargāt sievietes un meitenes no visām vardarbības formām, novērst, sodīt un mazināt vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē;
- īstenot visaptverošus pasākumus, lai aizsargātu un palīdzētu visiem vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē upuriem;
- veicināt starptautisko sadarbību ar mērķi mazināt vardarbību pret sievietēm un vardarbību ģimenē;
- nodrošināt atbalstu un palīdzību organizāciju un tiesībsargājošo iestāžu efektīvai sadarbībai, izveidojot kopīgu pieeju vardarbības mazināšanai pret sievietēm un ģimenē.

Ko valstij nozīmē pievienšanās starptautiskās organizācijas konvencijai?

Konvencija ir starptautisks līgums, brīvprātīga vienošanās starp valstīm un starptautiskajām organizācijām, lai veicinātu noteiktu jautājumu risināšanu. Valsts pievienojas konvencijai, to parakstot un ratificējot (ratifikācija ir starptautiska līguma slēgšanas pēdējais posms). Parakstot konvenciju, valsts izrāda savu interesi kļūt par līguma dalībnieci, taču vēl pilnībā neuzņemas saistības par konvencijas nosacījumu izpildi. Šajā laikā valstij ir jāatturas no darbībām, kas vērstas pret konvencijas objektu un mērķi. Ratificējot konvenciju, valsts pauž savu piekrišanu šī līguma saistībām, kā arī uzņemas pienākumu ievērot un pildīt līguma prasības. Pievienojoties konvencijai, valstij nav burtiski jāpārņem visi tās panti savos normatīvajos aktos, jo dalībvalsts var izvēlēties atbilstošākus instrumentus, lai īstenotu konvencijas principus.

Kāpēc Stambulas konvencija ir svarīga Latvijai?

Latvijā vardarbība ģimenē un pret sievietēm ir izplatīta vairāk, nekā vidēji ES valstīs. Aptuveni 30% sieviešu savas dzīves laikā ir cietušas no partnera fiziskas vardarbības, apmēram 30% bērnu ir cietuši no vardarbības ģimenē. Vidēji katru gadu vīri/ partneri

nogalina 5 sievietes, vairāk nekā 100 sievietes nokļūst slimnīcās ar vīra/ partnera nodarītajiem miesas bojājumiem.

Līdz 2011.gadam Latvijā normatīvajos aktos bija daudz šķēršļu, kas traucēja cietušos aizsargāt no vardarbības ģimenē un sodīt vainīgos. Kopš Eiropas Padome pieņēma Stambulas konvenciju, tās principi un piedāvātie risinājumi konsekventi tika ņemti vērā, lai arī Latvijā nodrošinātu labāku aizsardzību no vardarbības cietušajiem un sodītu vardarbības veicējus. Piemēram, cietušajiem un vardarbības veicējiem ir ieviesti rehabilitācijas pakalpojumi. Ir ieviesti instrumenti, kas ļauj nošķirt vardarbības veicēju un cietušo, lai mazinātu atkārtotās vardarbības gadījumus utt.

Tomēr ir vairākas sfēras, kuras Latvijā vēl nav sakārtotas, līdz ar to, Latvija vēl neatbilst visām konvencijas prasībām.

Piemēram,

- konvencija piedāvā instrumentus, lai reaģētu uz tiem vardarbības veidiem, kas līdz šim Latvijas sabiedrībā nebija izplatīti, bet ar kuriem var nākties saskarties, uzņemot citu kultūru pārstāvjus (piemēram, sieviešu dzimumorgānu kropļošana). Neieviešot šos instrumentus laicīgi, var būt gadījumi, kad praksē būs grūtības savlaicīgi reaģēt uz šādām vardarbības izpausmēm, un arī adekvāti sodīt vardarbības veicējus.
- Latvijā ilgu laiku nav atrisināts jautājums par palīdzību seksuālas vardarbības upuriem, tai skaitā tiesu medicīnisko ekspertīžu pieejamību. Konvencijas dēļ ir apņemšanās šo problēmu risināt.

Kāpēc Latvija līdz šim vēl nav pievienojusies Stambulas konvencijai?

Pievienojoties starptautiskajam līgumam, valsts uzņemas pildīt noteiktās prasības. Pirms pievienošanās konvencijai Latvija veica vairākus priekšdarbus, piemēram, kopš 2011.gada tika veikts darbs, lai pilnveidotu normatīvo regulējumu cietušo aizsardzībai, kā arī ieviestu rehabilitācijas pakalpojumus. Patlaban Labklājības ministrija ir sagatavojusi Konceptuālā ziņojuma projektu par Latvijas pievienošanos Eiropas Padomes Konvencijai par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Tajā ir analizēta Latvijas situācijas atbilstība Stambulas konvencijas prasībām. Konceptuālajā ziņojumā secināts, ka, lai gan lielākoties Latvija var uzņemties pildīt konvencijā paredzētās prasības, tomēr ir jomas, kurās vēl nepieciešams veikt noteiktus priekšdarbus (skat. atbildi uz jautājumu Kāpēc Stambulas konvencija ir svarīga Latvijai?), pirms konvencija tiks ratificēta. Konceptuālajā ziņojumā iekļautais risinājums paredz to, ka Latvija Stambulas konvenciju parakstīs 2016.gadā, bet to ratificēs 2018.gadā.

Kāpēc Stambulas konvencija uzskata, ka ir svarīgi ne tikai sodīt varmāku un palīdzēt cietušajam, bet arī īstenot preventīvos pasākumus?

Konvencija attiecas uz 47 dažādām valstīm ar ļoti dažādām tradīcijām un atšķirīgu sieviešu stāvokli tajās. Tādēļ Konvencijas autoriem šķita svarīgi vērst uzmanību, ka ir jārunā par vardarbības iemesliem, kas balstās uz sabiedrībā pieņemto sieviešu un vīriešu lomu un uzvedību vai tās neatbilstību sabiedrībā pieņemtajam. Dažādās sabiedrībās veidojušies stereotipi par sieviešu otršķirīgu vai pakļautu lomu var

veicināt attieksmi, ka vardarbība pret sievieti un vardarbība ģimenē ir pieņemama. Tādēļ konvencijā uzsvērts, ka ir svarīgi mainīt attieksmi un stereotipus, kas padara vardarbību pret sievieti pieņemamu; veicināt izpratni par vardarbības dažādām formām un to traumējošo raksturu; izglītēt sabiedrību par dzimumu līdztiesības jautājumiem.

Piemēram, ja sabiedrībā tiek uzskatīts, ka audzināšanas nolūkos bērnus var pērt, tad tikai normatīvajos aktos iekļaujot sodus vecākiem par cietsirdīgu izturēšanos pret bērniem, būtiskas pārmaiņas nevarēs sasniegt. Labāki rezultāti tiks sasniegti, ja līdzās sodiem tiks īstenots darbs gan ar vecākiem, mācot viņiem nevardarbīgas bērnu audzināšanas metodes, gan arī visa sabiedrība tiks informēta par bērna fiziskas sodīšanas negatīvajām sekām.

Ja sabiedrībā tiek uzskatīts, ka cietusī persona pati ir izprovocējusi vardarbību un ir vainīga pret viņu notiekošajā, tad cietušie nevērsīsies pēc palīdzības policijā. Īstenojot preventīvos un informējošos pasākumus par to, ka cietušais nav vainīgs notiekošajā, var sagaidīt, ka samazināsies slēpta vardarbība, jo pieaugs ziņojumu skaits policijai.

Kāpēc Stambulas konvencijā ir ne tikai vārds „dzimums”, bet arī „sociālais dzimums”?

Vārds „sociālais dzimums” jeb „dzimte” konvencijā tiek iekļauts, lai labāk paskaidrotu vardarbības pret sievietēm cēloņus. Angļu valodā tiek lietoti divi vārdi „sex” un „gender”. „Sex” tiek tulkots kā (bioloģiskais) dzimums, un tas tiek attiecināts uz personu bioloģiskām un fizioloģiskajām pazīmēm – vīriešu un sieviešu anatomiskajām, hromosomu, reproduktīvās sistēmas atšķirībām, savukārt „gender” tiek tulkots kā „sociālais dzimums” jeb „dzimte”. Termins „sociālais dzimums”, kura pamatā ir divi bioloģiskie dzimumi – vīriešu un sieviešu – tiek lietots, lai apzīmētu no sabiedrības uzskatiem, attieksmes un kultūras atkarīgu priekšstatu kopumu par to, kas ir vai nav sieviešu un vīriešu pienākums un loma sabiedrībā, un viņiem atbilstoša uzvedība un rīcība. Piemēram, Saūda Arābijā vīriešiem ir atļauts vadīt transportlīdzekli, bet sievietēm nav atļauts; visā pasaulē sievietes veic vairāk mājasdarbus nekā vīrieši; sievietes lielākoties saņem vidēji mazāku atalgojumu nekā vīrieši; sabiedrībā ir uzskats, ka sievietes jau piedzimstot ir apveltītas ar mātes instinktu, bet vīrietis nav spējīgs parūpēties par mazu bērnu un tādēļ nav piemērots būt, piemēram, par audzinātāju bērnudārzā. Pētījumi liecina par to, ka noteiktās sabiedrībās veidojušies stereotipi par sieviešu otršķirīgu vai pakļautu lomu vairo nevēlamu un kaitīgu praksi un veicina to, ka vardarbība pret sievietēm tiek uzskatīta par pieņemamu.

Vai „sociālo dzimumu/ dzimti” cilvēks var izvēlēties?

Termins „sociālais dzimums (dzimte)” neaizstāj konvencijā izmantotos terminus „sievietes” un „vīrieši”, un tas neattiecas uz individuālu cilvēku. Sociālais dzimums/ dzimte raksturo priekšstatu kopumu par to, kas ir „vīrišķīgs” un kas ir „sievišķīgs”, un var atšķirties dažādos vēsturiskajos laikos un dažādās kultūrās. Cilvēks nevar izvēlēties savu sociālo dzimumu, līdzīgi kā cilvēks nevar izvēlēties savu dzimto valodu.

Ko nozīmē Stambulas konvencijā lietotais termins „dzimuma identitāte”?

Konvencija paredz diskriminācijas aizliegumu pēc dažādām pazīmēm, tai skaitā tādām kā dzimums, sociālais dzimums (dzimte) un dzimuma identitāte (angļu val. – gender identity). Ar vārdiem „dzimuma identitāte” tiek apzīmētas cilvēka personiskas izjūtas par savu dzimumu, kas var sakrist ar bioloģisko dzimumu, bet var arī nesakrist (piemēram, transseksuāļiem). „Dzimuma identitāte” nav tas pats, kas ir „dzimumorientācija” (angļu val.- sexual orientation). Dzimumorientācija attiecas uz cilvēka emocionālu un seksuālu tieksmi pret noteiktā dzimuma personām (piemēram, heteroseksuāla vai homoseksuāla orientācija). Vēl aizvien nav pilnīgi skaidri zināms, kas un kā nosaka cilvēka dzimumorientāciju un dzimuma identitāti, bet esošie pētījumi vedina domāt, ka tās pamatā ir ģenētiski un/vai hormonāli iemesli, kas ietekmē cilvēka augli tā veidošanās procesā, ko ir neiespējami - vai arī ļoti grūti - mainīt.

Vai ir pamats publiskajā telpā izskanējušām bažām, ka, pievienojoties Stambulas konvencijai, Latvijai būšot jāveic grozījumi tiesību aktos, lai mainītu vārda "dzimums" izpratni, legalizētu poligāmiju (daudzsievību) un atļautu vīriešiem lietot sieviešu tualetes?

Nē, šādām bažām nav pamata.

Pievienojoties konvencijai, dalībvalstij nacionālajos tiesību aktos nav identiski jāpārraksta konvencijas normas un definīcijas. Ņemot vērā to, ka vārdi „sociālais dzimums” konvencijā tiek lietoti, skaidrojot vardarbības cēloņus, nav nepieciešamības šos vārdus izmantot Latvijas normatīvajos aktos.

Konvencija neparedz poligāmijas (daudzsievību) legalizāciju. Poligāmija nav atļauta nevienā Eiropas valstī. Turklāt Apvienoto Nāciju Organizācija rekomendē aizliegt šo praksi arī tām Āfrikas un Āzijas valstīm, kurās ir musulmaņu vairākums un kurās poligāmija ir legāla.

Konvencija neparedz dalībvalstīm pienākumu mainīt tajās noteikto publisko labierīcību lietošanas kārtību.

Vai Stambulas konvencija ir nelabvēlīga ģimenēm?

Ja ģimenē notiek vardarbība, konvencija paredz, ka vardarbības gadījumos vardarbības veicējam ir jāsaņem sods, bet cietušajam - aizsardzība un palīdzība.